

עבריינות נוער בישראל- מגמות ושינויים 2021 – ראייה היסטורית ועכשווית

סוזי בן ברוך¹

תקציר

המאמר מציג תמונת מצב עדכנית אודות עבריינות בני נוער בישראל בהיבטים שונים (נתוני פשיעה, סוגי פשיעה ועוד), לצד דרכי ההתמודדות של מערכות האכיפה וגופים פורמאליים נוספים עם התופעה, בדגש על תוכנית ארצית מערכתית והוליסטית ראשונה מסוגה (אס"א-אלימות, סמים ואלכוהול) אשר הובילה חקיקה בנושא ופעלה במרבית הישובים בארץ, לצידה ולאחריה תוכנית "עיר ללא אלימות" אשר עברה שינוי מהפכני בהעברתה מהמשרד לבטחון הפנים (בראשותו פעלה בין השנים 2003-2020) למשרד לקידום קהילתי ושמה (חזר למקור): "רשות להתמודדות באלימות, סמים ואלכוהול" (אס"א), למעשה מדובר בתוכנית המאגמת בתוכה פרויקטים ותוכניות מערכתיות והוליסטיות בפריסה ארצית, שהן תולדה של שיתוף פעולה בין גורמים רלבנטיים בהובלת ראש הרשות המקומית. נתונים עדכניים המצויים במאמר זה, מעידים על הצלחתה של גישה זו, הצלחה המתבטאת במגמת ירידה כללית מתמשכת בפשיעת הנוער בישראל מאז שנת 2004. תוכניות אלה מושתתות על העיקרון הסיני: "על מנת להציל ילד אחד, דרוש כל הכפר כולו"...

מבוא

עבריינות נוער מהווה תופעה חברתית קשה המדאיגה מדינות רבות ובכללן ישראל (Spergel, 1996; Greenwood, Model, Rydell & Chiesa, 1996; Thomas & Hozler, 2003; 1995). הודות למאמצים הרבים של סוכני הפקוח הפורמאליים והבלתי פורמאליים, נרשמה ירידה של 39% אחוז במספר התיקים שנפתחו בעשר שנים בין 2008-2019: (בשנת 2008 - 35.245 תיקים ובשנת 2019 - 22,009 תיקי נוער). במקביל, כמות עברייני הנוער ירדה ב-37 אחוז (מ: 28,493 עבריינים בשנת 2008 ל- 18.035 בשנת 2019). מה שאיפשר אכיפה ממוקדת כנגד אותם נערים והכנסתם תחת סורג ובריח במגמה למנוע מהם מלפגוע בציבור מחד גיסא, תחת נסיון לשקמם, מאידך גיסא. ניתוח פנימי לאורך שנים, מעלה כי כ- 28% מהעבריינים מבצעים 68% מכלל עבירות הנוער (מחלקת הנוער במשטרת ישראל, 2006), מה שאיפשר אכיפה ממוקדת כנגד אותם נערים וצמצום מספרם.

ההתמקדות ברשימת העבריינים המועדים (רצידיביסטים), הביאה לעליה במספר האסירים הקטינים בכלא אופק ובשיעורי הרצדיביזם בקרב קטינים שהשתחררו מכלא אופק בשנת 2004. כך למשל, נמצא כי שיעור הרצידיביזם בחלוף שנה מהשחרור מהכלא היה 43%, כעבור שנתיים - 53%, כעבור שלוש שנים - 62%, כעבור ארבע שנים - 68% וכעבור חמש שנים - 72% (בן צבי וולקי, 2011). נתונים אלה לא השתנו באופן ניכר בשנים האחרונות: עפ"י נתוני השב"ס (2018) - כ-75% מהקטינים המשתחררים חוזרים למאסר תוך 5 שנים. נתון המוצג בדו"ח הצוות הבין-משרדי לבחינת שחרור

¹ סוזי בן ברוך-בעלת תואר דוקטור במדעי ההתנהגות. שרתה במשטרת ישראל 35 שנים בתפקידי חקירות ומודיעין, קהילה ומשמר אזרחי ועבריינות נוער. שימשה כקצינת נוער ארצית במשטרת ישראל. מרצה בנושאי משטרה וחברה, מאחריה כארבעים שנות נסיון בעבודה עם נוער. בכתיבתה מסתייעת בנסיינה הרב בשטח כמובילה וכשותפה לשינויים הרבים שנעשו בתקופה זו.

קטינים ממאסר, שהקימה שרת המשפטים איילת שקד ואושר בידי הממשלה. צוות זה המליץ, בין היתר, לקצר את טווחי הזמן לבדיקת התאמתו של קטין לשחרור לקהילה, או לחלופת מעצר. זאת, דרך קיום היוועצות בין כלל הגורמים המקצועיים ובין הקטין והוריו, סמוך ככל האפשר להגשת כתב האישום בעניינו. הקיצור יושג גם באמצעות הרחבת המענים הקיימים במסגרות ייעודיות לחלופות מעצר מוסדיות ותוך בחינת הצורך בפיתוח חלופות אחרות. בין היתר, יוקם מנגנון ליווי ושיקום לקטינים ששחררו ממאסר ושילובם במערכות חוץ-ביתיות. (ענת ירובסקי עדכון אחרון: 25.03.2018).

שיעורי רצידיביזם דומים נמצאו גם במדינות כמו אנגליה, בה נמצא כי 85% מהנערים חזרו לכלא בתוך שנתיים משחרורם מהכלא (Stevens & Gladstone, 2002), פינלנד, בה אחוז הרצדביזם נמצא בעלייה ועומד על 100%, וארה"ב, הסובלת מעליה בכמות ובחומרה של העבירות ואחוז הרצדביזם בקרב קטינים עמד על 56% בחלוף שנה משחרורם מהכלא (Leiter, Kennedy, Livens, Wentworth, & Langan, 2002 ; Wilcox, 1994).

המשגה:

פשיעת נוער משמעה ביצוע מעשה אסור על פי חוק בידי קטינים בני 12 עד 18, שיש בו פוטנציאל לפגיעה באחרים (עבירות תקיפה, רצח, שוד, גניבה) או בעצמם (סמים, אלכוהול), ושהמחוקק קבע לצידו סנקציות חוקיות כלפי מבצע העבירה (בן ברוך, 2002).

נוער בסיכון: הוועדה הבינמשרדית, דוח שמידט, 2006: ילדים ובני נוער החיים במצבים המסכנים אותם במשפחתם או בסביבתם - הזנחה, התעללות, חיים בקהילה מסכנת או ניתוק ממסגרות נורמטיביות, אשר כתוצאה מהם נפגעת רווחתם והם אינם מסוגלים להשתלב בלימודים, בחברה, במשפחה, ולממש את הפוטנציאל האישי שלהם. (מתוך: דו"ח ועדת שמידט, "פתיח דבר", עמ' 13, מרץ, 2006). ילדים אלה עלולים להפוך לנוער בסכנה (מוכרים גם למשטרה) באם לא יגשר אצלם על הפערים הני"ל.

בדומה למדינות אחרות, גם בישראל חלו, במהלך השנים, שינויים בתפיסות התיאורטיות והערכיות, אשר השפיעו על דרכי ההתמודדות של גורמים פורמאליים עם עבריינות נוער, כולל שינויים במדיניות פתיחת תיקים לקטינים עוברי חוק, כפי שיפורט להלן.

מדיניות פתיחת תיקים פליליים לקטינים עוברי חוק

מדיניות פתיחת תיקים פליליים לקטינים החשודים בביצוע עבירות פליליות עברה שינויים, זאת בעקבות הנחת העבודה של גורמי מקצוע שעבריינות של קטינים הינה תוצאה של נסיבות שאם ניתן יהיה לשנותן בהצלחה, ייפתח בפני הקטין חלון הזדמנויות ששיבו למעגל החיים הנורמטיבי והחברה תרוויח אזרח שלא יהווה נטל עתידי עליה. למרות זאת, עם השנים הלכה והתרחבה אוכלוסיית הקטינים בסיכון ובסכנה² מתוך סך כל העבריינים בישראל בשלושה אחוז (משנת 2008-2019) אך חלקם הכמותי ירד (יפורט בהמשך). במדינת ישראל חיים ילדים רבים ברמות שונות של סיכון לביטחונם הפיזי, הנפשי, לאיכות חייהם הבסיסית ואף לעצם קיומם. סיכון זה בא לידי ביטוי בפגיעות פוטנציאליות (גירושין, אבטלה, קשיי הגירה), בפגיעות עקיפות (חשיפה לעוני, לעבריינות, להתמכרות ואלימות בין הורים) ובפגיעות ישירות (קורבנות להתעללות, הזנחה ועבריינות נוער), פגיעות אשר עלולות להביאם לבצוע עבירות כצורך הישרדותי (בן ברוך, 2013).

² קטין בסכנה - קטין המבצע עבירות מסיבות שונות. מוכר למשטרה.

המאה העשרים ואחת התאפיינה בתמורות ובשינויים במגמות הפשיעה של בני הנוער ובמאפייניהם, אשר הובילו בתגובה לשינויים בדרכי הפיקוח וההתמודדות עם סוג פשיעה זה. במקביל, ההתפתחויות שחלו בתחום מדעי החברה, הובילו לבחינה ולהבנה טובים יותר בנוגע לגורמים להתפתחותן של התנהגויות סוטות, לצד המאפיינים החברתיים והפסיכולוגיים הקשורים למבצעי העבירות (גבע, 2005 אדד, 1989. אדד, 2001). מדינות כדוגמת בריטניה וקנדה (המשרד לבטיחות הצבור, 2009) החלו בפיתוח תוכנית מערכתית אינטנסיבית המשנה את נתוני הפשיעה במדינתן. גם בישראל, מאז 2001, משקיעה המדינה תקציב מוגדל בתוכניות לאומיות מערכתיות והוליסטיות למניעת פשיעה, כדוגמת אס"א (2001) "עיר ללא אלימות" (2004) הרשות להתמודדות באלימות, סמים, אלכוהול (2020), יחידת מאור, מרכזי הגנה לילד (מפורט בתוכניות ופרוייקטים בהמשך המאמר). מדיניות פתיחת התיקים תבוא לידי בטוי בנתונים הסטטיסטיים ובמגמות פשיעה הקטינים כמפורט להלן:

קטינים בפלילים בישראל – נתונים סטטיסטיים - שינוי במגמות הפשיעה

נתוני הפשיעה של קטינים בישראל, מצביעים על התנודות והשינויים שחלו לאורך השנים בכמות ובסוגי העבירות בהם הם מעורבים, שינויים המושפעים משינויים חברתיים, בטחוניים מדיניים, כלכליים וטכנולוגיים שהתרחשו במדינה מאז הקמתה. בחינה עדכנית של נתונים מהשנים האחרונות מראה, כי מאז 1987, שנת האנתיפאדה הראשונה, חלה עליה מתמשכת בפשיעת הנוער בישראל, עליה שנבלמה בשנת 2004. מאז שנת 2004 חלה ירידה של 46% בכמות תיקי הנוער. ירידה משמעותית מתמשכת ועקבית במספר התיקים הפליליים שנפתחו כנגד קטינים: שנת 2004 - 40,456 תיקי-נוער, בשנת 2008 - 35,251 תיקים, בשנת 2010 - 31,089, בשנת 2017 - 24,505 ובשנת 2019 - נפתחו 22,009 תיקי נוער. **כמות מעצרי קטינים**: בשנת 2004 - 5108 מעצרים, לעומת 4589 בשנת 2019 - ירידה של 25% בתשע שנים אחרונות לעומת ירידה של 30% מכמות התיקים בתקופה זו. כמו כן, ירידה של 10% במעצרי קטינים מאז שנת 2004 עד 2019, לעומת ירידה של 46% בכמות התיקים בתקופה זו. נתון מענין המצביע על שינוי מדיניות מעצרי קטינים בשנים האחרונות בנוסף לצד צמצום כמות עובדי הנוער במשטרה (מ-600 בשנת 2008 ל-350 בשנת 2019) מה שעלול להביא לירידה בתיקי חשיפה.

באשר למספר המעורבים בתיקים הפליליים - לצד מגמת הירידה בכמות התיקים (העבירות), חלו תנודות במספר המעורבים בתיקים: כמות עברייני הנוער (תיקי פא בלבד) נעה מ: 11,327 עבריינים בשנת 2008, ל-14,730 בשנת 2010, ל-13,236 בשנת 2014, ל-12,411 בשנת 2017, ול-10,008 בשנת 2019. נתון מענין כי:

חלקם של העבריינים הקטינים **מסך כל העבריינים בישראל עלה מ-** 10,371 עבריינים בשנת 2000 ל- 28,493 בשנת 2008, ל-24,550 בשנת 2010, ל-21,649 בשנת 2014, ל-19,594 בשנת 2018 ו- ל-19,035 בשנת 2019. חלקם של הקטינים העבריינים מסך כל העבריינים בשנת 2000 עמד על 8.4 אחוז ובשנת 2019 עלה ל-11.4 אחוז. עלייה של 3 אחוז בעוגת הפשיעה הכללית מאז שנת 2000, אך מאז 2005 קיימת מגמת ירידה בכמות השותפים לעבירה במקביל לירידה בכמות התיקים. **במקביל, באשר לעבריינים הרצדביסטים** (הפועלים בדרך כלל בקבוצות) - כמותם הולכת ויורדת עם השנים מ- 6758 בשנת 2008 ועד ל-4099 בשנת 2019. התפתחות זו מצביעה על שינוי במגמת עבריינות הנוער, אשר בעבר היתה "עבריינות של חברותא", קרי, בפחות עבירות שותפים יותר עבריינים. לציין גם שנתוח פנימי מעלה שבשנים אלה חלקם של העבריינים הקטינים היהודים והעולים ירד מעט, בעוד שחלקם של הקטינים

העבריינים הלא יהודים בעבירות הכפיל עצמו (מ-4,283 בשנת 2000 ל-8,176 בשנת 2008. מגמה מתמשכת ומדאיגה).

טיפול מותנה (לשעבר אי תביעה) - במבט על כמות הפתיחה של טיפולים מותנים - ניתן להצביע על מגמה משמעותית המצביעה על מגמת רווחה (ולא מודל הצדק-ההרתעתי) הולכת וגדלה מצד המשטרה, זאת לצד פחות משתתפים בבצוע העבירות בטיפולים מותנים (עבירות קלות בהן מסתפקת המשטרה באזהרה):

בשנת 2008 נפתחו 9479 ט"מ (מהווים 27.6% מתוך 35,251 תיקים), בהם השתתפו: 11,327 קטינים (נילונים). מגמה דומה הנמשכת עד 2015 ואילו בארבעת השנים האחרונות: בשנת 2016 נפתחו 6326 ט"מ (27.6% מתוך 22,947 תיקים) בהם השתתפו 7435 נילונים. בשנת 2017 נפתחו 7346 ט"מ (29.9% מתוך 24,505 תיקים) בהם השתתפו 8322 נילונים. בשנת 2018 נפתחו 7599 ט"מ (32% מתוך 23,623 תיקים) בהם השתתפו 8394 נילונים. בשנת 2019 נפתחו 8198 ט"מ (37.2% מתוך 22,009 תיקים) בהם השתתפו 8555 נילונים. יותר ט"מ (טיפולים מותנים) ולא תיקים פליליים נפתחים לבני 12-18 המעורבים בפשיעה קלה כאשר כמות הנילונים קרובה לכמות התיקים. נתון מענין זה מצביע על כך שכמות השותפים בעבירות קלות (טיפול מותנה) מתבצעת, לרוב, על ידי נילון אחד בלבד. **מעבריינות של חברותא בעבר, הפשיעה הקלה מצטמצמת לעבריינות של יחידים.** מגמה מעניינת אשר נראה שתלך ותתעצם בזכות ובחסות הקורונה...

בתיקי פ"א - המגמה הנ"ל (בטיפול מותנה) לא משתקפת בתיקים פליליים בהם כמות הרצדביסטים שומרת על יחסיותה: בשנת 2008 - ב-24,024 פ"א השתתפו 16,814 קטינים (7210- קטינים מועדים). הווה אומר: בכשליש מהתיקים השתתפו יותר מנער אחד. כמו כן, בשנת 2019 - השתתפו 10008 קטינים ב-13,308 תיקים. סה"כ 3300 עבריינים רצדביסטים, גם כאן בכשליש מהתיקים מעורבים יותר מנער אחד. **המשמעות היא שאמנם כמות התיקים יורדת, אך עדיין שומרת על חלקה מסך כל העבריינים הרצדביסטים (המועדים).**

חלקם של קטינים שאינם בגיל האחריות הפלילית (מתחת לגיל 12) בעבירות: מגמה מעניינת - בשנת 2008 - **השתתפו בפשיעה 1995 ילדים**, שאינם ברי אחריות פלילית, ואילו בשנת 2019 - רק 542 ילדים. ירידה של כ-75%, יותר מהירידה בכמות התיקים בין שנים אלה. (נתוני משטרת ישראל, מדור סטטיסטיקה). **נתון המצביע על ירידה משמעותית בגיל המעורבים בעבירות בני 12 ומטה.**

נערות עוברות חוק - בישראל כבשאר מדינות העולם, עבריינות הנוער מאופיינת כמי שמבוצעת ברובה בידי בנים, אולם בשנים האחרונות מסתמן שינוי במגמה זו, המתבטא במעורבות הולכת וגדלה של בנות-קטינות בבצוע עבירות. בשנת 1998 חלקן של הקטינות בפשיעת הנוער היה 2.4% ובשנת 2010 חלקן עלה ועמד על 8.4% מסך עבירות הנוער. כיום, בקרב היהודים-הבנים אחוז עוברי החוק (26.1% ממספר הקטינים עוברי החוק בישראל) גבוה מאחוז הבנות (12.6% מסך הקטינים עוברי חוק בישראל), בעוד שבקרב בני נוער במגזר הלא יהודי, אחוז הבנים עוברי החוק (25.2% מסך הקטינים עוברי חוק בישראל) קרוב לזה של הבנות (20% מסך הקטינים עוברי חוק בישראל) (נתוני הלמ"ס שנתון סטטיסטי לישראל 2009, לוח 11.10.2009). נתונים מעניינים אלה מצביעים על שינוי במאפייני פשיעת הנוער

בישראל אשר לצד הדרישה לשוויון מגדרי, כצפוי, קיימת מגמה למעורבות יותר קטינות בעבירות. (אדלר, 1975).

קטינים עצורים ואסירים - באשר למספר הקטינים העצורים והאסירים בישראל, נמצא כי בין השנים 2002 - 2009 חל גידול של פי שניים במספר האסירים הקטינים (מ-40 ל-85), כאשר מספר הקטינים העצורים עד תום הליכים גדל פי שלושה (מ-52 ל-152) (שב"ס - שנתון סטטיסטי, 2009). מגמה זו מסבירה את מדיניות האכיפה האגרסיבית אשר הופעלה כנגד קטינים רצדביסטים, כשהכוונה לאותם 28% מרשימת העבריינים הקטינים המעורבים ב-68% מפשיעת הנוער בישראל (מחלקת הנוער במשטרת ישראל, 2006). **עם השנים-כמות המעצרים בכלל ומעצרי קטינים בפרט, הולכת ויורדת** הן בשל שינוי המדיניות בעקבות וועדות בדיקה (כגון וועדת דורנר, 2018) והן בשל צמצום כמות העבירות. **כמות האסירים והעצורים עד תום הליכים בכלל** אופק עומדת על 60 אסירים ועצורים בעבירות קשות לעומת 190 אסירים ועצורים כנ"ל בשנת 2008.

כמות מעצרי קטינים : בשנת 2004-5108 מעצרים, 2008-6582 מעצרים, בשנת 2010-6094 מעצרים, ובשנת 2019-4589 מעצרים. (ירידה של 25% בתשע שנים אחרונות לעומת ירידה של 30% מכמות התיקים בתקופה זו. כמו כן, ירידה של 10% במעצרי קטינים מאז שנת 2004 עד 2019, לעומת ירידה של 46% בכמות התיקים בתקופה זו. נתון מענין המצביע על שינוי מדיניות מעצרי קטינים בשנים האחרונות לצד צמצום עובדי הנוער במשטרה (מ-600 בשנת 2008 ל-350 בשנת 2019).

לסיכום, נתוני פשיעת הנוער בישראל משתנים לאורך השנים כאשר נכון לשנת 2020, לאור התוכניות הלאומיות וחשיבות שיתופי הפעולה בין גורמי אכיפת החוק, חלה ירידה משמעותית בכמות העבירות בהן מעורבים קטינים לצד עלייה בכמות העבריינים הרצדביסטים הפועלים בחברותא. מגמה זו מושפעת, בין השאר, מעליית חשיבותה של קבוצת השווים על פני ההורים והמורים, בעיני הקטינים (בן ברוך, 2009). **מגמה זו מקבלת תפנית בעבירות הקלות בהן פותחת משטרת ישראל טיפול מותנה (בעבר=אי תביעה)**. מגמה המצביעה על עלייה במודל הרווחה המועדף על מודל הצדק-ההרתעה. מה שעוד מענין הוא שבטיפול מותנה משתתף נילון אחד כמעט בכל טיפול. החברותא בעבירות קלות התחלפה במעורב בודד. מגמה זו עשויה לקבל תפנית ב"זכות" הקורונה הן בכמות העבריינים והן בסוגי העבירות המצטמצמות לשטח הבית ומתרחבות לשטח הרשתות החברתיות. לרשתות החברתיות השפעה הרת גורל בעידן הקורונה בו המשטרה עסוקה בתפקידי אכיפה על עברייני הקורונה על חשבון הפשיעה המשתוללת ברשתות החברתיות ואו מעבר לדלת הסגורה בחדר, למרות שמרבית ההורים שוהים בבית...

עבריינות נוער בישראל – פרמטרים למדידה

משטרת ישראל קבעה שלושה פרמטרים למדידת פשיעת נוער : כמות העבירות (התיקים), אופי העבירות וחומרת העבירות המבוצעות על ידם. במבט הסטורי על עבריינות הנוער בישראל, ניתן להבחין בשינויים מהותיים שחלו בשלושת הפרמטרים הללו לאורך השנים (בן ברוך, 1998).

כמות העבירות. הנתונים משקפים רק עבירות אשר נחשפו על ידי משטרת ישראל ולא כוללים עבירות שלא נחשפו או שקורבנותיהן לא דיווחו על התרחשותן. עוד נמצא, כי כמות וסוגי העבירות המבוצעות בידי

קטינים, מושפעים גם מהמצב החברתי, הכלכלי, הבטחוני והטכנולוגיה המתפתחת ו"מעודדת" פשיעה ברשתות החברתיות ובאמצעותן במדינת ישראל, כפי שיפורט להלן.

בשנים 1948 עד 1965, תקופה שהתאפיינה בעלייה מאסיבית לישראל, 70% מהפשיעה בארץ בוצעה על ידי קטינים עולים בני עדות המזרח (בעיקר ממדינות צפון אפריקה), אשר סבלו ממחסור כלכלי ומחוסר שוויון מעמדי-חברתי (חסין, 1982).

בשנים 1965 - 1976, חלה ירידה בפשיעת הנוער בישראל. ירידה זו מוסברת בשיפור במצב הכלכלי ובהשקעה של המדינה בחינוך ובשרותים חברתיים, שהביאה גם להעדפת תהליכי שיקום על פני ענישת קטינים עבריינים.

בשנים 1976 עד 1980, שנים המאופיינות בהעלאת גיל אחריות פלילית מ-12 שנה ל-13. זאת, לצד העלאת גיל הקטינות מגיל 16 לגיל 18. הרחבת גיל הקטינות הביאה לעלייה משמעותית (59 אחוז) במספר העבירות שבוצעו בידי קטינים בגילאים אלה בהם מבוצעות העבירות הרבות והקשות של בני נוער. ואילו, הרחבת גיל אי האחריות הפלילית (מגיל 12 ל-13) צמצמה באופן לא משמעותי (3 אחוז) את כמות העבירות הפליליות (שהיו מנת חלקו של גיל 12-13). כ שסך הכל בשנים אלה עלתה פשיעת הנוער באופן יחסי לשנים הקודמות.

בשנים 1980 עד 1987, חלה ירידה בפשיעת הנוער, ירידה המוסברת בפעילות אינטנסיבית ובתגבור תקנים לגופי האכיפה והחינוך מחד, לצד גישה סלחנית יותר של המשטרה המתבטאת באי פתיחת תיקים פליליים לקטינים עוברי חוק המעורבים בעבירות קלות (פתיחת "אי תביעה" המכונה, מאז 2007 -טיפול מותנה, שאינו מופיע במרשם הפלילי אלא נגזר בתנאי שהקטין לא יבצע עבירה נוספת במהלך השנה לאחר עבירה זו).

בשנים 1987 עד 2004, מצביעים נתוני המשטרה על מגמת עליה בפשיעת הנוער, בעיקר, משנת 1994 ואילך. יש הרואים בכך את תוצאות השפעתה של העלייה המאסיבית ממדינות חבר העמים ומאתיופיה, עלייה שסבלה מחבלי קליטה קשים בשל פערים תרבותיים וחברתיים, לצד חסכים כלכליים.

יצוין, כי לצד התאקלמות ושיפור כלכלי, חוותה המדינה מלחמות ומשברים לאומיים : (אנתיפאדה הראשונה (1987), הסקאדים מעירק (1991), אנתיפאדה שניה (2000), ההינתקות (2005) ומלחמת לבנון השניה (2006)) אשר הגבירו את הלכידות החברתית מחד, והובילו לירידה ברמת הפשיעה מאידך. כאמור, מאז שנת 2004 מצביעים הנתונים על מגמת ירידה בכמות העבירות (מ-40,456 ל-29,600 בשנת 2010) לעומת עלייה בחלק היחסי של כמות קטינים עבריינים מסך כל העבריינים : מ-8.4% בשנת 2000 ל-11.1% בשנת 2010, ול-11.4% בשנת 2019. (מדור סטטיסטיקה, משטרת ישראל, 2020). המשמעות היא שכמות הפשיעה יורדת אך חלקם של העבריינים בעוגת הפשיעה הכללית עולה בשלושה אחוז.

אופי העבירות. מאז קום המדינה ועד היום חלו שינויים בסוגים ובאופי העבירות המבוצעות על ידי בני נוער בישראל. שינוי עיקרי מתייחס לירידה בדומיננטיות של עבירות רכוש, שבוצעו בעיקר על ידי בני נוער מהגרים במהלך העשורים הראשונים שלאחר קום המדינה, להן התווספו מגוון עבירות מתחום הסמים, אלימות, הונאה, מין, ועבירות מחשב, אשר קודם לכן לא נכללו במפת הפשיעה של בני הנוער בישראל. בעשור האחרון, העבירה המדאיגה ביותר הינה עבירת השיימינג הפוגעת באיכות חייהם של קטינים רבים ומבודדת אותם יותר מהרגיל גם בשל בידוד הקורונה המאלץ הרחקה להבטחת בריאותם. על עבירות נוספות המבוצעות באמצעות הרשתות החברתיות (אלימות, סמים, הונאה...)... עוד ימים יגידו.

חומרת העבירות. בשנת 1998, בעקבות מעשי רצח של קטינים ושחלקם בוצעו על ידי קטינים, התעוררה סערה ציבורית ותקשורתית אשר שיקפה את הדאגה הציבורית מפני עבריינות הנוער. האצבע המאשימה הופנתה למשטרה ולמערכת החינוך. נתוני האלימות הקשים הצביעו על עליה בעוצמה ובחומרת העבירות המבוצעות על ידי בני נוער בישראל. אלימות ושימוש בסמים ובאלכוהול הפכו לשכיחים יותר גם בקרב בני נוער משכבות סוציו-אקונומיות גבוהות, ולא רק בקרב בני נוער ב"סיכון". גם המסגרת הבית ספרית, אשר אמורה להוות מקום מוגן ובטוח לילדים, הפכה למסגרת שיש להגן עליה מפני ההשפעות החברתיות והסביבתיות השליליות הרווחות בארץ כמו גם בשאר מדינות העולם. (בן ברוך, 2006). עם החשיפה לרשתות החברתיות, חלה תפנית בסוג העבירות ובכמותן. שינוי משמעותי זה מאלץ את המשטרה לחדור לרשתות החברתיות ולעקוב אחר פשיעה באמצעות ובתוך הרשתות החברתיות. מדובר בזירות עבירה חדשות, המהוות כלי נוסף לבצוע עבירות בחסות המסך הבייתי.

לסיכום, בשלושת הפרמטרים למדידת פשיעת נוער, תמונת המצב המדאיגה שאפיינה את שנות ה-90 עד שנת 2004 אמנם הולכת ומתמתנת, אולם במקביל, ישנם סימנים המעידים על שינוי אופי וסגנון העבירות העכשוויות, עבירות הנובעות, בין השאר, גם מהיחשפותם של קטינים לרשתות החברתיות והשלכותיה של חשיפה זו בעידן הגלובאלי (מדור סטטיסטיקה, משטרת ישראל, 2019).

קטינים עוברי חוק בישראל: מאפייני העבירות והעבריינים

נתוני המשטרה מצביעים על כך שעם הגיל חלה עלייה בכמות העבירות המבוצעות בידי קטינים בישראל. נמצא כי 3% מעבירות הנוער בוצעו על ידי קטינים בני 12, 6% על ידי בני 13, 13% על ידי בני 14, 19% על ידי בני 15, 28% על ידי בני 16 ו-31% על ידי בני 17. קרי, 78% מהעבירות בוצעו בידי קטינים בני 15 עד 17. נתון מדאיג שבחלקו מוסבר בערך המוסף של האווירה הרווחת בקרב נוער וצעירים בנוגע לשתיית אלכוהול ושימוש בסמים. תמונת מצב זו לא משתנה משמעותית עם השנים להוציא קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית אשר **מעורבותם בעבירות פליליות** ירדה מ-1360 עבירות בשנת 2010, ל-1252 בשנת 2012, ל-968 בשנת 2014, ל-620 בשנת 2016, ל-503 **מקרים** בשנת 2019. **כמו כן, כמות הקטינים המעורבים בעבירות אלה ירדה בהדרגה מ-1560 בשנת 2010 ל-542** בשנת 2019. מגמה מבורכת זו מצביעה על השגחת יתר על ילדים מתחת לגיל האחריות הפלילית או שמא- השיימינג, (שברובו נעשה על ידי ילד אחד -כי כמות הטיפולים קרובה לכמות הילדים המעורבים בהם) ההולך ותופס תאוצה בעידן הטכנולוגיה המתפתחת, "מספק" יותר מבצוע עבירות אחרות על החוק.

בדומה למצב הקיים בשאר מדינות המערב, גם בני הנוער בישראל מעורבים כמעט בכל סוגי העבירות בהן מעורבים בגירים: עבירות סמים, רכוש, רכב, אלימות לסוגיה, מין, מחשב ועוד. נתוני הפשיעה בקרב קטינים עוברי חוק מצביעים על דומיננטיות של **עבירות האלימות**, אשר, לאחר העליה המאסיבית מאז 1987 עד 2010, אזי, כמותן הולכת ופוחתת עם השנים בהדרגה אך עוצמת האלימות בעבירות החמורות-עולה (הנתונים בהמשך). לאחריהן **עבירות רכוש**-אשר כמותן הולכת ופוחתת עם השנים (הנתונים בהמשך). ואחריהן עבירות הסמים המצויות במגמת עליה בעשור האחרון (2010-2019), נתונים בהמשך). אחר כך מצטרפות עבירות אחרות ברוח הזמן: עבירות מחשב, באמצעות מחשב, מרמה, הונאה, ועבירות אחרות (נתוני מדור סטטיסטיקה 2019, משטרת ישראל).

העבירות הדומיננטיות במפת הפשיעה בקרב בני נוער בישראל : אלימות, סמים ועבירות רכוש: עבירות אלימות:

משנת 1987, עבירות האלימות תופסות נתח גדול מסך עבירות הנוער בישראל ומהוות כ-50% מסך כלל עבירות הנוער. עבירות אלה מדאיגות ביותר את החברה בישראל. מעשי האלימות בקרב בני הנוער בישראל אף הפכו לחמורים יותר וגבו קורבנות רבים, מצב שהוביל להתערבות ממשלתית בעניין, התערבות שהתבטאה בהקמת ועדת שרים לאלימות (1999), על ידי השר מתן וילנאי. נתוני עבירות האלימות בקרב בני נוער מראים, כי בין השנים 2001-2009 כמות התיקים בעבירות אלה עלתה מ-3,790 ב-2001 ל-3,802 בשנת 2009, כאשר כמות העבריינים השותפים בעבירות אלה כמעט שהוכפלה (נתוני מדור סטטיסטיקה, 2010, משטרת ישראל). במקביל, מחקרם של בנבנישתי, חורי-כאסברי ואסטור (2006) מצביע על כך שסוגי האלימות השכיחים ביותר אליהם נחשפו התלמידים במחקרם הם אלימות מילולית (80%), הטרדה מינית (26%) ואלימות פיזית חמורה (20%). נתוני האלימות של בני נוער, התופסים את הנתח העיקרי בפשיעת הנוער, זוכים לירידה משמעותית בעשור האחרון (2010-2019): בשנת 2014 נפתחו 19,529 תיקים, בשנת 2017-16,774, בשנת 2018-16,396 ובשנת 2019-15,362. הכוונה לתיקים פליליים הכוללים עבירות כנגד הסדר הצבורי, נגד אדם, כנגד גוף ועבירות מין. עוד עולה מניתוח פנימי של נתוני המשטרה בנושא אלימות, כי בין השנים 2001-2009, חלה ירידה במעורבותם של קטינים-יהודים וקטינים-עולים בעבירות אלימות (מ-66% ל-44% ומ-31.5% ל-23.5% בשנת 2009, בהתאמה) בעוד שמעורבותם של קטינים לא-יהודים בעבירות אלה דווקא עלתה (מ-33% ל-45%) (מדור סטטיסטיקה, משטרת ישראל, 2020). מגמה ההולכת ומחריפה עם הזמן, מגמה מדאיגה הדורשת שימת לב מיוחדת.

עבירות סמים. מדובר בעבירות חשיפה הדורשות מאמצים ניכרים מצד כוחות האכיפה לשם חשיפתן. בשל החלופות לסמים שמייצרים הסוחרים, הפכו ה"טריפים" והאקסטות בשילוב עם אלכוהול (שעד לשינוי החקיקה בשנת 2011, היה זמין לכל ונמכר, ללא הקפדה, גם לקטינים), לחלופות שאינן מופיעות בפקודת הסמים האסורים ולפיכך לא נחשבו ללא חוקיים (אלפאסי, 2006). עבירות סמים מתחלקות לשני סוגים עיקריים: שימוש עצמי – עבירות בהן חלה עליה של 2% בשנת 2010, והחזקה וסחר בסמים-עבירות בהן חלה ירידה של 13% בשנת 2010. מנתוני המשטרה מצטיירת מגמה של עלייה במספר תיקי הסמים שנפתחו כנגד קטינים בין השנים 2001 – 2004, כאשר משנת 2004 ואילך מגמה זו מתהפכת כאמור ומתבטאת בירידה במספר תיקי הסמים. נתון זה משנה את פניו בהתאם למדיניות המשטרה ואכן, נתוני העשור האחרון מצביעים על עלייה בכמות תיקי סמים: (בשנת 2010 נפתחו 3965 תיקים, בשנת 2014-3368 תיקים, 2017-5661 תיקים, בשנת 2018-5865 תיקים ובשנת 2019-5913 תיקים). כאמור, עבירת סמים הינה עבירת חשיפה כך שנתוני עליה מצביעים על פעילות גבוהה יותר של המשטרה. לציין שיש הרואים באלכוהול גורם עיקרי למעשי אלימות חמורים בשמשו חלופה לסמים. מצב זה הוביל את משטרת ישראל לקבוע מדיניות אכיפה מחמירה גם כנגד שיכורים הנתפסים נוהגים תחת השפעת אלכוהול, או כאלה המעורבים במעשי אלימות תחת השפעת אלכוהול (בן ברוך, 2013).

עבירות רכוש. כאמור, עבירות אלה, שהיו הדומיננטיות ביותר במפת הפשיעה של בני הנוער מאז קום המדינה עד שנת 1965, הלכו ותפסו נפח מופחת עם הזמן, בעוד שבמקומן חלה עלייה בסוגי עבירות אחרות, כמו אלימות, סמים, שמוש ברכב ללא רשות (שבלי"ר), גניבת רכבים, עבירות מחשב ועוד. עם

זאת, נתוני משטרת ישראל מצביעים על כך שבעשור האחרון עבירות רכוש עדיין תופסות נתח משמעותי מפשיעת הנוער: הן ממוקמות במקום השני (אחרי עבירת האלימות), ומהוות כשליש מעבירות הנוער. אולם גם כאן, מבט מעמיק בנתונים מצביע על מגמת ירידה עקבית ומתמשכת בעבירות הרכוש בקרב בני נוער משנת 2005 ואילך: (בשנת 2001- נפתחו 12,670 תיקים, בשנת 2002 – נפתחו 13,356 תיקים, ב-2003- 14,729, ב-2004- 16,149 ב-2005- 14,357 תיקים, ב-2006- 12,502 ב-2007- 11,470, ב-2008- 11,029, ב-2009- 8925 תיקים. מגמה הנמשכת גם בעשור האחרון: 2010 עד 2019 (בשנת 2010- נפתחו 8222 תיקים, בשנת 2014 נפתחו 6822 תיקים, בשנת 2017- 5397 תיקים, בשנת 2018- 4900 ובשנת 2019- 4192 תיקים). מגמת הירידה בעבירות רכוש נמשכת. את מקומה תופסות עבירות ברוח הזמן: המחשב, סמים, הונאה ומירמה באמצעות המחשב, שיימינג...

זירות ההתרחשות של עבירות האלימות. מניתוח נתוני המשטרה בנוגע לעבירות אלימות שבוצעו בידי בגירים עולה, כי עבירות אלה בוצעו על ידם בשעות הבוקר במגרשי חניה, בכבישים ובמקומות תעסוקה, בעוד שבשעות הלילה הן בוצעו במרכזי הבילוי ובכבישים. באשר לעבירות אלימות שבוצעו בידי קטינים, עולה כי בשעות הבוקר והצהריים בוצעו העבירות במוסדות חינוך ובסביבתם, כאשר בשעות הלילה ובדומה לבגירים, הן בוצעו בעיקר במרכזי בילוי. מגמת העלייה במעורבותם של קטינים בעבירות אלימות בבית (נתון שעלה מ-15% בשנת 1998 ל-18% בשנת 2006) ובמוסדות חינוך (נתון שעלה מ-25% בשנת 1998 ל-33% בשנת 2008), נתון משתנה ויורד אחר כך: **בתי ספר**- המקום אשר אמור להיות אי של שפיות הפך עם השנים למוקד דאגה להורים ולחברה בכלל. מדובר בפגיעות פיזיות "קלות" יחסית (מכות, שוד) ועד לפגיעה פיזית חמורה (תקיפה מינית, אינוס, הריגה, רצח). אלה לצד עבירות אלימות נלוות כמו איומים, סחיטה, החזקת סכין, מכירת אלכוהול ו-ונדליזם. (גמפל, 1999. גמפל וזוהר, 2002). מחקרים רבים נערכו בנושא. בראייה הסטורית: **בשנת 1994 פורסם סקר בינלאומי** בו השתתפו 24 מדינות מצפון אפריקה ואירופה, שבדק שיעורי חשיפה של תלמידי כיתות ו' – י"א למעשי אלימות שונים במסגרת החינוך. סקר זה דירג את מדינת ישראל בשליש העליון של חשיפת תלמידים לאלימות בית-ספרית. בשנת 1998, בתקופת עבודתה של וועדת ווילנאי, פורסם סקר שנערך בישראל, אשר הצביע על מגמת יציבות באלימות הבריונית (הצקות הטרדות) במוסדות חינוך בין השנים 1994-1998 (הראל, אלגובוגן-פרנקוביץ, אבו-עסבה וחביב, 2002). מחקר אחר שהתמקד באלימות מינית בבית הספר (גומפל וזוהר, 2002) העלה, כי מרבית התלמידים שנפגעו או היו עדים לאלימות שכזו, אינם מדווחים או פונים בבקשת עזרה, וכי צוות ההוראה אינו מודע לגודל הבעיה ולא מתקיימים דיונים עם התלמידים בנושא זה. יצוין, כי מאז שנת 2004 ישנה מגמת ירידה מתמשכת בפשיעת קטינים במסגרת הבית ספרית, כפי העולה ממחקר הערכה עדכני של משרד החינוך (שפ"י 2011), כמו גם מנתונים של משטרת ישראל. כך למשל, בשנת 2008 נחקרו 4697 אירועי אלימות בית ספרית, זאת לעומת 4125 אירועי אלימות בשנת 2010 (ירידה של 11.8%) (מדור סטיסטיקה משטרת ישראל, 2010). נושא האלימות העיקרי המטריד את מערכת החינוך כרוך בחרם ובשיימינג בין תלמידים. עידן הקורונה (2020) מיוזער את בעיית האלימות הבית ספרית לטובת הרשתות החברתיות. כאן ניתן לבצע אלימות ולהכאיב ללא מילים בעיקר בתקופה בה המסיכה מאלצת את כולנו להמעיט בדיבורים ובמפגשים. ניתן לציין שכמות העבירות של בני נוער יורדת עם השנים אך עוצמתן וחומרתן של חלק מעבירות האלימות עדיין עולה ומכאיבה. על כך מעידים נתוני משרד

החינוך והתוצאות הטראגיות של קטינים הנוטלים ידם בנפשם בשל אי עמידתם בבדידות הבית ספרית שנגזרה עליהם על ידי חבריהם לספסל הלימודים.

דרכי התמודדות בעבריינות נוער- גישות, מדיניות, חקיקה ומודלי עבודה

במשך שנים רבות דנים חוקרים ומומחים בעולם בעבריינות הנוער ובדרכים הראויות להתמודדות עימה. כיום ההבנה היא שהתנהגות עבריינית מושפעת ממגוון גורמים ומכאן שגם ההסברים לקוחים משדות מחקר שונים: פסיכולוגיה, סוציולוגיה, קרימינולוגיה וביולוגיה (למשל, מוס, 1988; פרויד, 1978; אריקסון, 1987). בהתאמה לכך, במהלך השנים חלו שינויים בדרכי ההתמודדות של המדינות השונות עם עבריינות נוער, על בסיסן פותחו תוכניות שונות ומגוונות, כפי שיפורט להלן.

הגישה הרפואית. עד שנות ה-60, הגישה הרפואית שרואה בעבריון חולה שיש לטפל בו כמו בכל חולה אחר, היתה הדומיננטית ביותר להתמודדות עם עבריינות בכלל, כולל עם עבריינות נוער. **בשנות ה-60** עלה קרנה של "גישת הפקוח החברתי", הרואה בקשרים חברתיים אמצעילמניעת עבריינות, בהיותם מחזקים תחושות של מחוייבות, מעורבות, זיקה לאחרים ואמונה במוסכמות החברה. **בשנות ה-70** התיאוריה הדומיננטית ששלטה בתחום הייתה "תאוריית התינוג" (ארונסון, 1984; אדווין למארט, 1968), שהזהירה מפני תסמונת פגמליון או "נבואה המגשימה את עצמה". תיאוריה זו מבחינה בין סטייה ראשונית לשניונית, מושגים ההופכים למוכרים בלקסיקון המקצועי ומהווים מונחי יסוד להתייחסות גם במשטרה, בשרות המבחן לנוער ובמערכת המשפט עד היום. **בשנות ה-80** הופיעה תיאורית נגד בשם "תאוריית ההרתעה", הרואה בתינוג ערך חשוב להרתעה. לפי גישה זו, עונשים חמורים ירתיעו עבריינים צעירים מלבצע אותם. חשוב לציין שבתקופה זו בישראל, דנה הכנסת בהורדת גיל האחריות הפלילית (אשר שנתיים קודם לכן הועלה לגיל 13 בעקבות "חוק יצחקי"³) בשל ההחמרה שחלה בעבריינות בקרב קטינים, שהובילה לדרישה ציבורית לנקיטת יד קשה יותר כנגד בני הנוער. לעומת זאת, בשנות ה-90 עם הירידה במעורבות קטינים בפשיעה והדגש שניתן לזכויות הילד, החלו להישמע ביקורות וספקות בנוגע ליעילותה של תיאוריית ההרתעה. גם בארץ הולכת וגוברת גישת הרווחה (הגישה החינוכית, שיקומית, טיפולית) על פני האחרות, כאשר חתימתה של מדינת ישראל על "האמנה הבינלאומית לזכויות הילד" בשנת 1991, הובילה להעמדת הילד במרכז החברה המערבית והשפיעה על הגישה הנוהגת כיום ביחס לקטינים עוברי חוק (שהם, רהב, ואדד, 1987; חביב ואחרים, 1998).

כיום, מתלבטים אנשי מקצוע בעולם בין שני מודלים מרכזיים להתמודדות עם נוער עובר חוק: הראשון, "מודל הצדק" (המקושר עם גישת ההרתעה), הדוגל בענישה אחידה **בהתייחס לסוג העבירה**, ללא התחשבות בנסיבות האישיות של הנאשם. השני הינו "מודל הרווחה" (המקושר עם גישת התינוג ותאוריות שיקומיות) הדוגל בהתייחסות **לעבריון** עצמו ולמאפייניו הייחודיים, ולא לעבירה שבוצעה. לפי גישה זו, יש להתחשב בנסיבות האישיות של הנאשם אשר הביאו אותו לביצוע העבירה במטרה לשקם את הקטיין, על מנת למנוע את חזרתו לפשע (מניעת רצידיביזם). בארה"ב משתמשים בשני המודלים כאשר החלוקה הינה לפי **חומרת העבירה**, מי שמבצע עבירה קלה לא יטופל דרך מערכת החוק ומי שמבצע עבירה חמורה כן יטופל דרך מערכת החוק על פי "מודל הצדק". לבטים דומים הביאו את הולנד ושוודיה להעדיף את "מודל הרווחה". בישראל, בשנים האחרונות ובדומה למצב בארה"ב, ישנה העדפה

³ חוק יצחקי- הובל על ידי חבר הכנסת יצחק יצחקי אשר הצליח להעלות לגיל 13 את גיל אחריות פלילית (מגיל 9-12 לאחרי מבחני הבנה) טענתו התבססה על העובדה שמרבית העבריינים הקטינים הם ממוצא מזרחי וזה בגלל הפער העדתי. כ"כ לגיל 13 בהלכה, בר המצווה, יש משמעות היכולה להשליך גם לכיוון נטילת אחריות הילד על מעשיו.

לשילוב של שתי הגישות, השיקומית והעונשית (הרווחה והצדק). (שהם ואחרים, 1987; חביב ואחרים, 1998).⁴

נראה כי ההתמודדות של מדינת ישראל עם עבריינות נוער, מושפעת גם מתמונת המצב הנקודתית: ככל שגוברת הפשיעה, ישנה העדפה למודל הצדק (הגשת תיקי נוער לתביעה) וככל שישנה רגיעה בתחום זה, ישנה העדפה למודל הרווחה המתבטא בפתיחת "טיפול" או אי תביעה (טיפול מותנה), על פני תיק פלילי, והסתפקות באזהרה וסגירת התיק.

לסיכום, בשנת 1998 בעקבות העלייה ברף הפשיעה בקרב קטינים, עליה שגרמה לבהלה ציבורית ותקשורתית ואילצה גורמים ממשלתיים רלבנטיים למצוא פתרונות הולמים, החליט שר החנוך דאז, יצחק הלוי, על הקמת וועדת ווילנאי (1998-1999) – וועדה צבורית לצמצום האלימות בקרב ילדים ונוער. בשנה זו הצהירה גם המשטרה על שילוב כוחות ושימת דגש להתמודדות עם עבריינות נוער, במטרה לצמצמה. את מקומה של העשייה האינדיווידואלית של כל סוכן פקוח בנפרד, החלו להחליף פתרונות מערכתניים והוליסטיים של הגופים השונים העוסקים עם בני נוער, כפי שיפורט להלן (בן ברוך, תוכנית א"סא, 2001). הראשונה בהן תוכנית אס"א (אלימות, סמים ואלכוהול), 2001 ולאחריה צצו תוכניות נוספות על בסיס ניצול מיטבי של השותפויות בין כל הגורמים העוסקים בתחום: וועדת שמידט, נוער בסיכון-2006, "עיר ללא אלימות"-2004, יחידת מאור-מוקד 105 (2016). במשרד לבטחון הפנים אשר הפכה לתוכנית אלימות, סמים ואלכוהול, במשרד לחיזוק קהילתי (2020). (פירוט התוכנות בהמשך).

גורמי אכיפה

סקירה זו הכוללת חשיבה אחרת, מחוץ לקופסא, חשיבה הנוגעת בתחומי שיפור רבים בקרב בני נוער וסביבתם ומגדירה תפקידים ברורים לכל חוליה במעגל השותפים, מסבירה את ההצלחה לה חיכונו שנים רבות:

מעגל ההתמודדות המועדף במשטרה נע על פני רצף אשר אמור להביא לשיפור תמונת המצב של הפשיעה בישראל. הכוונה ל: שינוי מאזן הכדאיות (סדרי עדיפות) דרך מדיניות אחידה, חוסר סובלנות (אפס סובלנות לעבירות), דגש על בולטות ונוכחות, אכיפה אפקטיבית, יצירת הרתעה והגדלת ההסתברות להיתפס, קיצור תהליכים (העברה מיידית של התיק לביהמ"ש תוך כדי בקשה למעצר עד תום הליכים), שיפוט מהיר וטיפול מאסיבי בעבריינים הרצדביסטים. כל זה במקביל לטיפול ממוקד יותר בנפגע העבירה, על פי חוק זכויות נפגעי עבירה, 2006 והנחיות חדשות המיידעות את הקרבן במצב התיק ומשתפות אותו בתהליך קבלת החלטה באשר לתיק. (תוכנית תקיפה, משטרת ישראל, 2001). תוכנית זו היתה גם מנת חלקן של יחידות האכיפה בנושא נוער. אי לכך, על רקע הנתונים הקשים במעורבות של קטינים בפשיעה, במסגרת תוכנית ה"יעדים ומדדים" (תוכנית שאימצה את תורתו של ג'וליאני, ראש עיריית ניו יורק. התוכנית מתבססת על עקרון הפרטו (הוגה דיעות איטלקי) ומכונה: "20 80": הכוונה להתמקד בטריטוריה של 20- תחנות משטרה המייצרות 80% מהפשיעה בישראל. מיקוד שהביא לתגבור משמעותי של תחנות משטרה אלה. בהתאם לכך,

פשיעת הנוער הוכרזה על ידי המשטרה כיעד מרכזי לטיפול. המשמעות היא הפנייה של כל שוטר לעסוק בנושא זה על פי חלוקת עבודה הנקבעת בתוכנית עבודה משולבת, ברמת התחנה, המרחב, המחוז וברמה ארצית. יחידות חדשות המושתתות על עקרון השותפות עם הקהילה תוגברו והפכו חוד חנית לנוכחות משטרתית בבית הספר. הכוונה ל**שיטור קהילתי** (1996) – המייצג פלוסופיה, אסטרטגיה ומדיניות של

⁴ ציטוט מעבודת סימניריון של הילה סיני, סטודנטית למשפטים בקרית אונו, 2010.

שיטור הממוקדת במניעת עבריינות ובמאבק בפשיעה על בסיס קהילה חזקה אשר ביחד עם המשטרה מניעה תהליכים הנדרשים לאפשר איכות חיים טובה יותר (גמבשי, 1995). 380 שוטרים קהילתיים-מודל עבודה הנחשב מוצלח בהיותו מקרב את המשטרה לקהילה ומקל על תושביה. במקביל, הוחלט על **שינוי בכמות ומבנה יחידות הנוער בשטח**- תוספת משמעותית של 370 תקנים (160%) המאפשרת הקמה ועיבוי שמונה יחידות נוער חשיפה מחוזיות ומרחביות (יחידות תקיפה ואכיפת עבירות נוער ברמה המחוזית), הכשרת רכזי מודיעין נוער מיוחדים, האוספים מידע רק בנושאי נוער ועיבוי יחידות נוער ברמת התחנה. יציאת הנ"ל לשטח גרמה לעליית שיעורי החשיפה של עבירות ועבריינים ולתגובת שרשרת המשליכה על כל השותפים לדרך: עלייה בכמות המעצרים של קטינים, בכמות התיקים, עליה בהפניות עובדים סוציאליים לחוק הנוער (נחשפו יותר ילדים מתחת לגיל 12 מבצעי עבירות הנכנסים להגדרה של קטינים נזקקים)⁵ עליה בהפניות לשרות המבחן לנוער, עליה בהפניות לסניגוריה ציבורית, עומס על תובעים, פרקליטים ובתי המשפט ועליה בשיעור האסירים. תוספת התקינה במשטרה (ששמה לה את הנוער כיעד תקיפה מרכזי) יצרה "צווארי בקבוק" קשים בקרב שאר השותפים לדרך. האידיאל של לעבוד על פי חוק הכלים השלובים נתקע ונוצר "פקק". כתוצאה מכך, מרבית המערכות האחרות תוגברו, להוציא משרד הרווחה, (עובדים סוציאליים לחוק הנוער, חוקרי ילדים וקציני מבחן לנוער) שהתקשה מאד לעמוד במשימה ונאלץ לעבוד על פי סדרי עדיפות. על רקע החסר הזה שהלך והושלם בכל המערכות האחרות, נוצרו חיבורי עבודה ומודלי עבודה חדשים ומוצלחים, המתבססים על שיתוף פעולה הדוק ורצף טיפולי בינמשרדי. הכוונה למודלי עבודה הקיימים בשטח מזה שנים ובחלקם הוכנסו לחקיקה. כדוגמת:

פרוייקטים ומודלי עבודה משותפים מוצלחים אשר, לאחר שלב הפייט ומחקר הערכה מלווה - רובם הוכנסו לחקיקה:

- **תוכנית אס"א** - הראשונה שקראה לשילוב ידיים של כל הגורמים בנושא נוער:

מדובר בתוכנית מערכתית והוליסטית שנכתבה והופצה בשנת 2001⁶ לאחר שאושרה והובלה ע"י המשטרה, מרכז השלטון המקומי, משרדי הממשלה הנוגעים וארגונים מובילים, כתוכנית לאומית. התוכנית נותנת מענה מקיף ומשלב כל הגורמים העוסקים בנוער ברמה הישובית, מובלת על ידי ראש הרשות המקומית ביחד עם מפקד התחנה המשטרתית וכל גורמי הישוב העוסקים בנוער. בעיקרה נותנת מענים לכל אנשי הישוב בדגש על ילדים ונוער, בנושאי אלימות, סמים ואלכוהול. ביה"ס יכול תוכניות לימוד ופרוייקטים ידיוותיים ואילו במרחב הפנאי - הפיכת ביה"ס למעין מרכז קהילתי בשעות אחה"צ, פתיחת מגרשי הספורט עד חצות, פעילות להורים ועוד.

עקרונות ההתערבות של תוכנית אס"א- גיוס ראשי הרשויות המקומיות כמובילי הפרוייקט, ראייה מערכתית והוליסטית, בניית גוף משימתי כולל לצד מרכז הדרכה ארצי, קביעת מטרות וניהול עקבי, שותפות יעילה עם ארגונים קהילתיים (יצירת שותפויות, שמוש במתקני הקהילה בצורה מושכלת), שמוש במתנדבים, מעורבות גבוהה של המשפחה, תאום תוכניות וקשר עם ביה"ס, שילוב המגזר העסקי ברמה ארצית ויישובית, זיהוי קבוצות אוכלוסיה בסיכון, זיהוי הצרכים ותכנון כוללני ברמה יישובית וארצית, בצוע הערכה מעצבת. (בן ברון, 2001).

⁵ קטין נזקק- קטין שעל פי סעיף 2 לחוק הנוער טיפול והשגחה-הוריו אינם מסוגלים להכילו בגלל מצבם או בשל היותו מסכן עצמו

⁶ אס"א- תוכנית שנכתבה על ידי סנ"צ, ד"ר סוזי בן ברון, דאז, ראש מדור נוער, אושרה ע"י וועדת אסא בינמערכתית ארצית ומשרדי הממשלה והפכה לתוכנית לאומית. משנת. 2001.

במודל אס"א הובלטה הגישה ש: שותפות מבטאת בעיקר אחריות משותפת. אחריות משותפת פירושה שותפות בהישגים ושותפות בנטל. (שלו ויחזקאלי, 1994). תוכנית זו פועלת תחת הכותרת: "ילד שמעסיקים אותו לא מעסיק אחרים". בשנת 2003, (לאחר שהתוכנית פעלה במרבית הישובים בארץ), הוסף ארגו כלים משמעותי: ה"נקודות האדומות" (Hot Spots) הממקדות פגיעה נקודתית. עבודה מורכבת זו פעלה תחת וועדות בינמערכתיות ברמת הישוב וברמה הארצית הנקראות: וועדות אס"א. **ועדות אס"א (אלימות סמים ואלכוהול)** – וועדה בינמערכתית תוך וחוץ משטרתית ברמה ארצית וישובית: **ברמה הישובית** – משלבת הוועדה בראשות ראש הרשות המקומית את מפקד התחנה וקצין הנוער בתחנה ביחד עם כל הגורמים היישוביים הפועלים בתחום זה ו**ברמה התחנתית** – משלבת הוועדה, בראשות קצין הנוער, את כל גורמי המשטרה ומציל"ה (המועצה הציבורית לצמצום האלימות) העוסקים בנוער. שתי הוועדות פועלות בשילוב ותיאום מטרות. **תוצר לוואי של תוכנית זו: פקודת העיריות 74, 4/2001 המחייב הקמת וועדה סטאטוטורית – ישובית בנושא זכויות מתקיים מאז 2001.**

- **ק.ד.מ. (קבוצת דיון משפחתית) לנוער עובר חוק, 2001** – (בשיתוף שירות מבחן לנוער, המשטרה, (המשרד לבטחון הפנים ומחלקת הנוער), משרד הבריאות, משרד המשפטים ואשלים-ג'וינט) – הליך אלטרנטיבי להעמדה לדין, שבו מפגישים את הנער הפוגע ומשפחתו המורחבת, עם נפגע העבירה ותומכיו. היוועדות – המפגש מתקיימים בנוכחות קצין משטרה, קצין מבחן לנוער וגורמים מקצועיים אחרים. המפגש מאורגן ומונחה ע"י מתאם ניטרלי המכונה מאפשר. במהלך מפגש זה, נבנית במשותף תוכנית, הכוללת התנצלות ופיצוי הנפגע, תרומה לקהילה, וגיבוש דרכי טיפול מוסכמות. היתרון בקד"מ – כמו בגישור גם כאן נבנות תוכניות מכוח הסכמה שבסופה לחיצת יד ותחושת העצמה לקורבן. מחלקת הנוער במשטרה נרתמה לק.ד.מ. עם תחילת דרכה בארץ כבר (2001-1998) ונחשב להצלחה. הליך זה הוכנס לחוק הנוער (שפיטה, ענישה, דרכי טיפול): **הליך חלופי (תיקון מס' 16) תשע"ב-2011 (תיקון מס' 18) תשע"ד-2014:**

- **מרכזי הגנה לקטינים נפגעי עבירה (2001)** – (בשיתוף משרד הרווחה, משרד לבטחון הפנים – משטרת ישראל, משרד המשפטים, רשויות מקומיות, אשלים-ג'וינט וכו')⁷ – מבנה המרכז תחת קורת גג אחת, את כל גורמי החקירה, האבחון והטיפול, עמם צריך להיפגש קטין, שנפגע בעבירות מין (בכלל), התעללות והזנחה ע"י האחראי. המקום נבנה ומעוצב באופן ידידותי לקטינים ויושבים בו רופא, עו"ס לחוק הנוער, חוקר ילדים, חוקר נוער של המשטרה ופרקליט, המקיימים, לצד מילוי תפקידים המקצועי, גם דיונים רב מקצועיים בכל מקרה ומקרה. היתרון: חקירה מיידית, איתור ראיות ומעצר מידיים, מה שמביא להכנת התיק תוך 24 שעות לביהמ"ש. **הרעיון נכנס לחקיקה – חוק סיוע לקטינים נפגעי עבירות מין או אלימות, תשס"ח-2008.** כיום קיימים 8 מרכזי הגנה לילד בכל הארץ..

- **ליווי קטינים נפגעי עבירה ועדים (2002)** – בהובלה ראשונית של המועצה הלאומית לשלום הילד – קטין שנפגע בעבירה או היה עד לה, יוכל אם יהיה מעוניין בכך, לקבל מלווה מטעם המועצה הלאומית לשלום הילד, שיזמה את התוכנית, אשר יסביר לו את ההליך הפלילי, ישמש איש קשר שלו לרשויות האכיפה והטיפול וכין אותו לקראת עדות בבימ"ש אם יהיה צורך בכך. הרעיון נכנס לחקיקה.

⁷ הדיונים התקיימו בין השנים: 1998 עד 2001. עד להקמת המבנה הראשון בירושלים.

- **תוכנית סיכויים (2002)** - תוכנית בינמשרדית לנוער עולה. כונתה בתחילה "מסכון לסיכוי". מוצלחת מאד. גרמה לירידת פשיעת עולים באופן משמעותי. כיום הורחבה לכלל הנוער ומובלת על ידי "עמותת ידדים".

- **תוכנית לאומית לילדים ונוער בסיכון - יישום מסקנות ועדה ציבורית (וועדת שמיד) (2006)** . :

תוכנית בין משרדית בהובלת משרד הרווחה עם משרדי החינוך, בטחון פנים, בריאות וקליטת העלייה ובשיתוף ג'וינט אשלים ומרכז השלטון המקומי. פועלת בכ- 72 ישובים. מטרתה: צמצום מצבי הסיכון בקרב ילדים ובני נוער.

התוכנית פועלת בשלוש רמות:

ברמה ארצית- פועלת ועדת היגוי בין משרדית כאשר למשרד לבט"פ שני נציגים: נציגת מחלקת נוער כנציגת המשטרה ונציגת על"א

ברמה מחוזית- אחריות לליווי שוטף של התהליכים ביישוב והעלאת סוגיות משהשטח לרמה הארצית. ברמה זו נציגי המשטרה הם קציני הנוער המחוזיים

ברמה יישובית- אחריות הישוב לאתר ילדים בסיכון ולתת מענים בהתאם. נציגי המשטרה: ק' הנוער ביישוב או מש"ק.

- **תוכנית מיל"ה (2006)** - מבוסס על פרויקט 'משאלה' שהחל לפני כ- 12 שנים במחוז דרום. נחשבת כיום לתוכנית דגל בשיקום בני נוער שבצעו עבירות וניתנת להם הזדמנות שניה ע"י המשטרה ושותפיה. תוכנית זו זכתה לתקן מיוחד (קצינת מניעה מחוזית) ברמת המחוז.

במסגרת מדיניות מפכ"ל בתחום שיטור מבוסס קהילה הוחלט להרחיבו לכלל תחנות המשטרה בדגש על שינוי דפוסי התנהגות של נוער עובר חוק ונוער בסיכון ואימוץ דפוסי התנהגות נורמטיביים ושילובם בחברה. מטרתה: מניעת רצידיביזם, חיזוק והעמקת אמון הציבור והנוער במשטרה וברשויות החוק. התוכנית מובלת ע"י השיטור הקהילתי בתחנה ומדריך מטעם הרשות המקומית. תפקיד ק' הנוער לאתר נוער עובר חוק ונוער בסיכון. כל קבוצה מונה 15-20 קטינים ופועלת פעמיים בשבוע במשך 4 חודשים. התוכנית מתחברת למאגר הפרויקטים של התוכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון. תוכנית זו קיימת במרבית הישובים בארץ. מהווה נדבך תחת הכותרת: "עיר ללא אלימות".

- **הרשות לאלימות, סמים ואלכוהול- במשרד לחיזוק קהילתי- (לשעבר, אס"א (2001) ואח"כ "עיר ללא אלימות" (2004))**- לאחרונה (2020) הועברה מהמשרד לבטחון הפנים למשרד לחיזוק קהילתי. שמה הוסב מחדש ל**רשות אלימות, סמים ואלכוהול (אס"א) 2020**. מושתתת על אותם עקרונות של תוכנית אלימות, סמים ואלכוהול (אס"א). בשלבי עיצוב מחדש.

- **יחידת מאור- מוקד 105** - בשנים האחרונות, עם התפתחות הטכנולוגיה, חלה החמרה במעשי פשיעה, אלימות ובריונות במרחב האינטרנטי. המרחב המקוון הפך כר פורה לתופעות אלימות ופשיעה נגד קטינים כגון: פדופיליה, סחיטה, נידוי, חרם, בריונות ועוד. למעשי פשיעה אלו השלכות חמורות, בפרט כאשר מדובר בקטינים

בינואר 2016 התגבשה החלטת ממשלה בדבר הקמת מערך לאומי למניעת אלימות ופשיעה נגד קטינים ברשת. המערך מורכב מאנשי מקצוע מגופים שונים: משטרת ישראל, המשרד לביטחון הפנים ומשרדי ממשלה נוספים אשר פועלים בשיתוף פעולה ליצירת סביבה בטוחה לקטינים ולמאבק בפשיעה נגד קטינים במרחב המקוון.

משטרת ישראל מפעילה כיום מוקד לאומי שמהווה כתובת לציבור לדיווח, למידע ולסיוע. כמו כן, היחידה יוזמת ומובילה פעילות למיגור הפשיעה המקוונת, וכן לחשיפת פשעים נגד קטינים במרחב המקוון תוך שימוש באמצעים טכנולוגיים מתקדמים.

אירוע שהתפרסם: אם דיווחה על התכתבות מינית של בנה בן ה-12 עם נערה באינסטגרם. במהלך השיחה, הנערה שידלה את הנער להיפגש עמה ולשלוח אליה תמונות במצבים מיניים. האם חשדה כי מדובר בעבירה פלילית ואכן התברר בסופו של דבר כי מדובר בבגיר בן 24 אשר נחקר והודה.

www.police.gov.il > join > unit-105)

- **כלא אופק - בית הסוהר לקטינים (2000)** - מאגף הנוער הפך לכלא מיוחד לקטינים - בניס בלבד. המקום שינה את פניו באופן משמעותי על פי רוח האמנה לזכויות הילד (1989) וכיום מהווה מקום עליה לרגל. התוכניות כוללות את ק.ד.ם לנוער עובר חוק, תנועת נוער: "הצופים". תוכנית צה"ל ועתוד... המנהלת שהקימה את כלא אופק, גונדר משנה אילי גולדברג, ז"ל, הכריזה ביום הפתיחה שהיא רואה בבית כלא אופק: "רגל פותחת לחיים חדשים בחוף ולא רגל מסיימת המובילה לדרך של עבריינות בגירים". לכן שמו אופק...

על פי נתוני שירות בתי הסוהר, אחוז הרצידיביזם (פשיעה חוזרת) בקרב קטינים ששוחררו ממאסר הוא כמעט כפול מזה של אסירים משוחררים בוגרים. 75% מכלל הקטינים ששוחררו ממאסר בשנת 2008 חזרו למאסר בתוך תקופה של 5 שנים, זאת לעומת כ-40% מהבגירים ששוחררו ממאסר באותה שנה. עוד נמצא כי מרבית הקטינים משתחררים מהכלא לקהילה ללא כל תכנית שיקום וללא ליווי. יותר ממחצית מהקטינים כלל לא מופנים כיום לרשות לשיקום האסיר וגם לגבי המופנים הנתונים לא מעודדים ויש לפעול כדי לשנות את הסטטיסטיקה הזו. שוב להעלות כאן גישה חדשה ההולכת ותופסת מקום באשר למיקומו של כלא אופק בקרב חלק מהשותפים: "הממשלה היום לקחה אחריות על עתיד בני הנוער" אמרה היום שקד, "מאסר צריך להיות החלופה האחרונה שבית המשפט משתמש בה רק בלית ברירה. האחריות שלנו כלפי ילדים ובני נוער חייבת למצוא את ביטוייה גם בהתמודדות יעילה יותר עם מי שלא שפר עליהם גורלם. כל נפש אחת שהצלנו מעבריינות והחזרנו מהשוליים אל דרך המלך, היא עולם מלא. מניעה וטיפול מוקדם עדיפים על פני ענישה ושימוש בכלים פליליים. מלאכה רבה עוד לפנינו, אבל היום התחלנו צעד ראשון בהתמודדות עם סוגיה חשובה זו של שיקום וטיפול בילדים ובנוער עובר חוק".

מאת **ענת יורובסקי** עדכון אחרון: 25.03.2018, 16:54

לסיכום

המאמר הציג תמונת מצב עדכנית אודות עבריינות הנוער בישראל, לצד גישות ודרכי ההתמודדות השונות בישראל ובעולם. וועדות רבות טרחו בחיפוש אחר פתרונות למזעור פשיעת הנוער בישראל, פשיעה אשר עוצמתה, ולא רק כמותה, טומנת בחובה השלכות הרסניות על החברה הישראלית. נתוני פשיעת הנוער אילצו את גורמי המקצוע לחפש אחר חלופות רלבנטיות להתמודדות עם התופעה

המורכבת, ההולכת ומחמירה במידת חומרתה, מאז שנת 1987. (בעיקר בעבירות אלימות חמורה, עבירות מין ואמלי"ח). נעצרת ומשנה כיוון בשנת 2004. מגמת הירידה משמעותית אך עוצמת המכה באלימות מחמירה עם השנים. עבירות חדשות, ברוח הזמן, ממלאות נפח אלה ש"התרוקנו" מתוכן. לשיימינג משמעות והשלכות הוות אסון בזכות ההתפתחות הטכנולוגית המואצת.

הנסיונות בחו"ל מעידים על היעילות הטמונה במאמץ מערכתי משותף למניעת ולצמצום פשיעה. זאת באמצעות איגום משאבים של כלל הגורמים בקהילה, הכולל קביעת תחומי אחריות משותפים ובלעדניים, לצד קביעת נהלים וקווים מנחים בהתייחס לבעיות אתיות ומשפטיות אפשריות. יש מקומות בהם השותפות מעוגנת ב"חוזה" או "אמנה" המציינים את חלקו של כל אחד מהגורמים בשותפות זו (גבע ואפרתי, 1997). נסיונות אלה אומצו גם בישראל, זאת על רקע הנחת עבודה לפיה מאבק יעיל בפשיעה, מחייב עבודה מערכתית משותפת בין הגופים הרלבנטיים השונים. עקרונות תוכנית אס"א (2001) הובילו, בין השאר, להטלת האחריות לצמצום הפשיעה על ראש הרשות היישובית, מתוך הנחה כי נושא זה צריך להיכלל בין תפקידיה של הקהילה המקומית (שלו ויחזקאל, 1994). זאת באמצעות רתימת כל הגופים העוסקים בתחום זה, כשהכוונה לרשות המקומית, המשפחה, מערכת החינוך, לשכות הרווחה, התעסוקה, הבריאות, התכנון האורבני, בית המשפט והמשטרה בדגש על ממצאי ה"נקודות האדומות" (מחלקת נוער, 2004 ואילך) ומיקוד ברצדביסטיים..

מילים כגון סינרגיה, שותפות והשתתפות תפסו את מקומן של מילים המצביעות על בלבדיות של כל גורם בנפרד. ועדיין, השאלה עימה מתמודד כל גוף היא כיצד יגן על האינטרסים היחודיים שלו. שאלה זו מצאה את פתרונה בתוכניות המערכתיות שפותחו ומיושמות כיום בפועל, בהן ניתן מקום לכל אחד מהגורמים להתמבטא באופן ייחודי ולהיות מועצם. התוכנית הראשונה, (אס"א), הבליטה את החשיבות והיעילות הטמונה בשילוב ידיים ורתימת מרבית אנשי הישוב, זאת לצד הסברה אינטנסיבית של מערכת החינוך ומתנדבים, אכיפה מתואמת ומסונכרנת, לעיתים אגרסיבית⁸, תקשורת חושפת ומעצימה, חקיקה שמצמצמת הזדמנויות לפריעת חוק (למשל, בנושא סמים ואלכוהול), אכיפה מתוגברת של המשטרה והחמרת הענישה מצד בתי המשפט, שגרמה להעלאת ההרתעה ולירידה במספר העבירות בהם מעורבים קטינים. תוכניות מערכתיות נוספות כדוגמת "מוטב יחדיו" ו"עיר ללא אלימות" וכיום הרשות להתמודדות באלימות, סמים ואלכוהול" במשרד לחיזוק חברתי, אשר פעלו על בסיס עקרונות דומים לאס"א, הרחיבו את יריעת העשייה המשותפת וסייעו להמשך ירידה משמעותית מתמשכת בפשיעת הנוער (נתוני משטרת ישראל-מדור סטטיסטיקה 2004 עד 2019). נתוני המשטרה בשנים האחרונות מצביעים על מגמות משתנות לקודמותיהן כמובע בהתייחס לכמות התיקים, כמות העבריינים, ירידה של 75% בכמות טיפולים לקטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית, מגמת השינוי לגישת הרווחה ומניעת תיוג בפתחת טיפולים מותנים על חשבון תיקים פליליים. כל אלה ראויים לשימת לב מיוחדת. מסתבר שאימרתו -נבואתו של אלון טופלר בספרו "הלם העתיד" (1970): מה שמאפיין את האדם הצעיר זו בחירת יתר, זה מכניס חלק מהנוער למצבים של חרדה ואי וודאות בשל ה"יתר" שהוא הולך להתמודד עימו". נבואה המגשימה את עצמה....

מקורות

אדד, מ' (1989). קרימינולוגיה - העברייני בהתהוותו. תל אביב: אור - עם.

⁸ אכיפה אגרסיבית-הגדרה שלי לחיבור של משטרה, רשות למאבק בסמים, פקוח עירוני, משרד בריאות ומשרד התמ"ת כנגד מוכרי אלכוהול מזויף, סמים והחזקת כלי עישון. כעלי המקום מעוכבים ומקום הבילוי או הפוציה נסגר.

אדד, מי (2001). נגטיביזם בגיל ההתבגרות. בתוך מי אדד, וי וולף (עורכים), עבריינות וסטייה חברתית-תיאוריה ויישום (עמ' 41 – 56). רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.

אופנהיימר, מי ותימור, א' (2005) מאסר, חינוך ודימוי עצמי- השפעת לימודים במרכזי חינוך בבתי הסוהר על דימויים העצמי של האסירים. "צוהר לבית הסוהר" (בהוצאת שירות בתי הסוהר), מס' 11 (דצמבר 2007), עמ' 70-81.

אלפסי, י' (2006). לא רואים בעיניים: מתבגרים המעורבים בהתנהגויות פליליות וסחר בסמים. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

אטקינסון, ר"ל, אטקינסון ר"צ, סמית, א', בס, ג"ד והילגרד, א"ר (1994). מבוא לפסיכולוגיה. תל אביב: הוצאת לדור.

ארונסון, א' (1984). היצור החברתי: שיפור יחסי אנוש. תל-אביב: ספרית פועלים.

אריקסון, א' (1987). זהות נעורים ומשבר. תל אביב: ספרית פועלים.

אריקסון, א' (1988). ילדות וחברה. תל אביב: ספרית הפועלים.

אשד-פלך, מי (1996). הפסיכולוגיה בשטח ההפקר. הוצאת מבע.

בן ברוך, סי (2006). עבריינות נוער ודרכי התמודדות. נדלה מ- www.police.gov.il

בן ברוך, סי (2009). הזדמנות שניה. נדלה מ- www.police.gov.il

בן ברוך, סי (2004). צדק מאחה. נדלה מ- www.police.gov.il

בן צבי, ק' ווולק, ד' (2011). חוזרים למאסר: רצידיביזם של אסירים פליליים משוחררי 2004 בישראל. בתוך עבירות ועונשים בישראל, תיאוריה ויישום.

בראגה, א' ווייסבורד, ד' (ספטמבר 2001 – ינואר 2004). שיטור מקומות בעייתיים – מוקדי פשיעה חמים ומניעה אפקטיבית, הוצאת אוניברסיטת אוקספורד. חוקר ראשי "קריירה פלילית של מקומות: מחקר אורך" (286,000\$) ("Criminal Careers of Places: A Longitudinal Study"), The National Institute of Justice

גבע, ר' (2005). כיצד נלחמים בפשיעה. תל-אביב: גומא.

גבע, ר' ואפרתי, ט' (1997). שיטור קהילתי בעולם, התפתחות, יישום והערכה, היחידה לשיטור קהילתי דצמבר, ירושלים.

גימשי, ד' (1995). תוכנית בסיס ליישום אסטרטגי של שיטור קהילתי - 1995 (טיוטה להערות), משטרת ישראל, היחידה לשיטור קהילתי, ירושלים.

גימשי, ד' (1995). שיטור ישראלי בארץ ובעולם " משטרת ישראל, היחידה לשיטור קהילתי, ירושלים. דוחות שנתיים, משטרת ישראל (2006, 2007, 2009).

הורוביץ, ת' (2006). בית הספר כזירת אלימות מפגש לעבודה חינוכית – סוציאלית, גיליון 23, 45 – 66. הראל, י', אלגובוגן-פרנקוביץ, ש', אבו-עסבה, ח' וחביב, ג' (2002). נוער בישראל: רווחה חברתית, בריאות והתנהגויות סיכון במבט בינלאומי. ירושלים: גיוינט-מכון ברוקדייל, המרכז לילדים ולנוער ואוניברסיטת בר-אילן, המגמה לסוציולוגיה של הבריאות.

ויניקוט, ד"ו (1995). הכל מתחיל בבית. תל אביב: דביר.

ליאונרד, ד' ושטראוס, סי (1997), העימות חיוני לחדשנות- המפתח טמון בהפיכת חיכוך ליצירת. כתב העת אקזקיוטיב, אוגוסט- ספטמבר, תל אביב.

מוס, ר"א (1988). תאוריית על גיל ההתבגרות, תל-אביב: ספרית פועלים.

שמיד, ר' (2006). *דין וחשבון הועדה הציבורית לבדיקת מצבם של ילדים ובני נוער בסיכון ובמצוקה*, מדינת ישראל, משרד הרווחה.
שוהם, ש"ג, רהב, ג' ואדד, מ' (1987). *קבוצות עברייני נוער*. קרימינולוגיה (עמ' 379-391). ירושלים ותל אביב: שוקן.
שוהם, ש"ג ושביט, ג' (1990). *עבירות ועונשים*. תל אביב: עם עובד.
שלו, א' ויחזקאלי, פ' (1994). *מודל טיפול מערכתי משולב בתחנת ב"ש בעבירות שימוש בסמים ואלימות בין בני זוג*.

מקור נתונים מהלמ"ס ומשטרת ישראל:
מחלקת הנוער. נתוני נוער (2006). מתוך מדור סטטיסטיקה, משטרת ישראל.
נקודות אדומות (2004). -מחקר מקיף ישובים שנעשה במחלקת הנוער ב-2004 ואילך למיקוד כוחות האכיפה ואחרים העוסקים בזה. מתבסס על תורתו של פרופ. וויסבורד, ירושלים.
נתוני הלמ"ס שנתון סטטיסטי לישראל (2009). לוח 11.10.2009.
תוכנית תקיפה, משטרת ישראל, 2001.

Adadd, M.(1983). *Integrative view of aggression*, Israel Studies in Criminology, No. 6, 1-28.

Adler,F.(1975a) *Sisters in crime: The rise of the new female criminal*, New York:

. McGraw-Hill Adler,

Anthony A. Braga and David L. Weisburd (2010) , *Policing Problem Places: Crime Hot Spots and Effective Prevention*, USA : Oxford University Press.

Braithwaite, J. (1999). *Restorative justice: Assessing optimistic and pessimistic accounts*, *Crime and Justice*, 25, 1 – 127.

Chamberlain, P. (1996). *Treatment foster care for adolescent conduct disorder and delinquency: The Oregon Social Learning Center Monitoring Program*. In E. D. Hibbs & P. S. Jensen. (Eds), (2004), *Psychosocial Treatments for Child and Adolescent Disorders: Empirically Based Strategies for Clinical Practice, Second Edition*,. Washington, DC: American Psychological Association. pp. 475-490
Criminology, 6, 1-28.

Domenach, J.M. (1981). "Violence and Philosophy", In Domenach, J.M et. All (Eds.), (1981), "Violence and its Causes", Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Epstein, J. S.(1998). Introduction: *Generation x, Youth Culture and Identity*: In: J. S. Epstein.(Ed), *Youth Culture: Identity in A Postmodern World"*, USA: Blackwell Publishing. pp. 1-23

- Greenwood, P.W., Model, K.E., Rydell, C.P., & Chiesa, J. (1996). *Diversity children from a life of crime. Measuring and benefits*. Santa Monica, Ca: RAND.
- Kinnear, K. L. (1995). *Violent Children: A Reference Handbook*. California: ABC-CLIO, Inc.
- Kratcoski, P. C., & Kratcoski, L. D. (1990). *Juvenile Delinquency*, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Kutzer, D. J. (1990). *Psychobiological Factors in Violent Behavior*, In Herzberg, L. J., Ostrum, G. F., & Field, J. R. *Violent Behavior: Assessment & Intervention* New-York: PMA Publishing Corp.
- Langan, P.A. (2002) *Recidivism of Prisoners Released in 1983*. U.S. Department of Justice Office of Justice Program. Bureau of Justice Statistics, Special Report.: <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/rpr94.pdf>
- Marshall, T. F. (1999). *Restorative justice: An overview*. London: Home Office.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New-York: Free Press.
- Parent, G., Leiter, V., Kennedy, S., Livens, L., Wentworth, d., & Wilcox, S. (1994). *Conditions of Confinement Juvenile Detention And Correction Facilities*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention department of Justice, Washington, D.C.
- Reid, J.B. (1993). *Prevention of conduct disorder before and after school entry: Relating intervention to development findings*. *Journal of Development and Psychopathology*, 5, 243-262.
- Reid, J.B., & Eddy, J.M. (1997). *The prevention of antisocial behavior: Some considerations in the search for effective intervention*. In: D.M. Stoff, J. Breiling, & J.D. Maser (Eds), *The handbook of antisocial behavior*, New York: Wiley. Pp. 343-356.
- Spergel, I.A. (1995). *The youth gang problem: A community approach*. New York: Oxford University Press.
- Sutherland, E. H., & Cressey, D. R. (1978). *Criminology*, Philadelphia: Lippincott
- Skinner, B.F. (1983) *The behavior of organism*. New York: Appleton-Century Crofts.
- Stott, D.H. (1950) *Delinquency and human nature, UK*: The Carnegie United Kingdom Trust.
- Strang, H. (2002). *Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice*. New York: Oxford University Press.
- Stevens, A.W. & Gladstone, B.M. (2002). *Warning not Offending, Effective intervention to tackle youth transition to crime in Europe*, RPS Rainer, Westerham, Kent.